Elena SANDU
(Universitatea de Vest
din Timişoara)

Homo viator. Schiță de istorie a unui concept. Antichitatea

Abstract: (*Homo viator.* Sketching the history of a concept. Antiquity) The paideutical vocabulary of the ancient and patristic Latin language and culture does not cease to amaze us up to this very day, through the pithiness with which it establishes concepts that transcend space and time, making them seem forever topical: *carpe diem, mens sana in corpore sano, est modus in rebus, aurea mediocritas* etc. Ever so fascinating for the Latinist is also the history of Latin words, their appearance, semantical evolution and Romance destiny. The present papper intents to be a linguistic incursion which serve as a contribution to creating an open lexicological file of the word *viator*, presenting etymological, onomasiological, semantical, stylistic, word-formation, Latin language history points of reference, based on the occurrences of this lexeme in literary texts, as well as in the Latin inscriptions.

Keywords: Latin vocabulary, *viator*, etymology, stylistics, word history

Rezumat: Vocația paideutică a limbii și culturii latine, antice și patristice, nu contenește să ne frapeze până azi prin pregnanța cu care fixează concepte ce transcend spațiul și timpul, făcându-le să pară mereu actuale: *carpe diem, mens sana in corpore sano, est modus in rebus, aurea mediocritas* etc. Nu mai puțin fascinantă este pentru latinist istoria cuvintelor de origine latină, apariția lor, evoluția lor semantică, destinul lor romanic. Lucrarea se dorește o incursiune lingvistică ce contribuie la crearea unei fișe lexicologice deschise a cuvântului *viator*, prezentând repere etimologice, onomasiologice, semantice, stilistice, de formare a cuvintelor, de istorie a limbii latine etc., pe baza ocurențelor acestui lexem în textele literare, dar și în inscripțiile latinești.

Cuvinte-cheie: vocabular latin, *viator*, etimologie, stilistica, istoria cuvintelor

În ciuda regresului continuu al predării și, pe cale de consecință, al cunoașterii limbii latine la nivel european și, mai ales, la nivel național, este neîndoios prestigiul culturii și civilizației romane în lumea academică internațională, importanța patrimonică universală a moștenirii romane, din perspectivă lingvistică, din perspectivă cultural-artistică și din punctul de vedere al bazelor civilizației moderne europene, exportate și în continentul american. Prestigiul menținut actualmente mai mult la nivel academic transgresează, în anumite cazuri, limitele confreriei profesionale, radiind generos asupra întregii arii a disciplinelor socio-umane, fapt datorat vocației limbii latine de a genera noțiuni, structuri, sintagme, cu o intensă forță de generalizare, de evocare și de condensare sugestivă, adesea, plastică, a unor realități umane universale, fapt certificat, printre altele, și de existența unor voluminoase culegeri de sentențe latinești, majoritatea excerptate din operele literare, filosofice, istorice antice. Este și situația lui *homo viator*[1], sintagmă cu o istorie, lingvistică și noțională, fascinantă, formarea,

[1] Inventare mai mult sau mai puțin exhaustive, cu sintagme având ca nucleul noțional și lexematic latinescul *homo*, explicate sau clasificate noțional și/sau lingvistic, există și pot reprezenta un punct de plecare, orientativ, într-o cercetare dedicată vreuneia sau vreunora dintre aceste colocații. Spre pildă, lexiconul lui Romeo Luigi, *Ecce homo!* (1979); articolul realizat ca urmare al colaborării la elaborarea

BDD-A31326
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:34 UTC)

fixarea, circulația, dezvoltarea sa în expresie latină ținând de domeniul semnificativului în mentalul european.

O echipă de lingviști francezi dedicați terminologiei călătoriei remarca faptul că termenii aferenți acestei arii lexico-semantici, identificați și enumerați, nu formau doar o trivială" familie de cuvinte având un etimon comun (fr. *voie*: cale), ci « une véritable scansion ou déclinaison des étapes et des aléas de notre condition voyageuse, une sorte de Jeu de l'oie recensant les usages et mésusages de la voie, les heurs et malheurs de *l'homo viator* confronté aux multiples obstacles qui peuvent se dresser sur son chemin: achoppements, embûches, impasses, apories, errements, égarements, traquenards, problèmes (etimologic „objet jeté devant, obstacle"), et même scandales (piège placé sur le chemin). La série pouvait se prêter à de multiples usages: s'employer comme illustration, schème, image, métaphore mais aussi comme outil au pouvoir heuristique certain, prémices de programme de recherche ou esquisse d'une méthode (au sens premier de „poursuite"), permettant de percevoir certains trajets, itinéraires parcours et cheminements sous un jour nouveau et de susciter maintes interrogations […] » (Carmignani 2006, 12).

Am plecat de la acest excerpt din domeniul lingvistic nu doar pentru că reflectă, într-un mod elocvent, în spațiul unei alte limbi romanice, oferta generoasă a tematicii colocviului, precum și provocările acestuia, ci și pentru faptul că poate fi considerat un punct de plecare relevant într-o schiță de istorie a unui concept, motivul principal al acestei selectări reprezentându-l, desigur, calitatea de concept a sintagmei *homo viator*[2]. Autorul francez menționat nu simte nevoia să expliciteze sintagma, nici în text, nici prin vreo notă de subsol, considerând-o de la sine relevantă pentru destinatarul specializat, lingvistul. Practic, în context, el pare că simte nevoia să dubleze, într-o manieră mai pregnantă, mai emblematică, întărind astfel ideea și conferindu-i greutate, ceea ce numise puțin mai sus drept *notre condition voyageuse*. Din perspectiva teoriei argumentării, am putea încadra acest procedeu, drept o formă de invocare a autorității, însă despre ce autoritate poate fi vorba aici?! Cărui domeniu îi aparține conceptul de *homo viator*? Este el un concept? Care sunt circumstanțele apariției sale?... Latinistul se poate întreba pe bună dreptate care a fost rețeta de succes a acestei creații lexicale, care sunt sensurile și întrebuințările sale de-a lungul timpului, cum a ajuns până la noi.

DICES (*Dicționarul de cuvinte și expresii străine*) de Dana-Luminița Teleoacă (vezi *infra*, nota 2); lista *Numelor alternative pentru specia umană* (wikipedia) etc. În ce privește sintagma *homo viator*, se cuvine remarcat faptul că este deosebit de frecventă, probabil cea mai frecventă dintre toate celelalte colocații cu substantivul *homo*. Este impresionant numărul de cărți, capitole, articole cu titlul *homo viator*, subsumate, majoritatea, domeniului socio-uman, ocurențele din interiorul lucrărilor fiind practic imposibil de estimat.

[2] În ciuda căutărilor asidue, nu am întâlnit niciun studiu lingvistic destinat exclusiv sintagmei *homo viator*. Într-un articol, promițător intitulat *Despre o structură latină foarte productivă în limbile romanice actuale: „homo+adjectiv"*, autoarea Dana-Luminița Teleoacă, deși observă în mod just locul pe care unele latinisme continuă să îl ocupe în limbile romanice, îl include eronat pe *homo viator* în cadrul structurilor provenite din latina antică: „[…] *homo viator* „omul călător, drumeț", „tip de autor sau de personaj a cărui temă/preocupare principală este călătoria"; apare și în texte latine din sec. XIX (cf., de exemplu, *Theologia moralis et dogmatica*, 1832)." (Teleoacă 2009, 344). Așa cum se observă din chiar citatul autoarei, nu este invocată nicio ocurență antică în sprijinul acestei încadrări, singura exemplificare aparținând secolului al XIX-lea. Potrivit cercetărilor personale, sintagma *homo viator* începe să apară spre sfârșitul perioadei medievale. Cariera sintagmei, precum și, mai ales, a conceptului, de *homo viator* în cultura și mentalitatea europeană merită însă o atenție specială, articolul de față venind, credem, în sprijinul acestei idei.

BDD-A31326
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:34 UTC)

Pentru a putea schița niște răspunsuri, să trecem în revistă câteva alte contexte recente, în care am întâlnit utilizată sintagma *homo viator*. Multe studii, articole sau lucrări de sinteză ce fac referire, global sau punctual, la *homo viator*, sunt dedicate studiului literaturii, literaturii de călătorie, literaturii cu sau despre călătorii, reale, sau imaginare, fie în sensul cel mai larg, fie restrâns la diferite ipostaze: exil, pelerinaj, aventură etc. J.-C. Margolin constată permanența și continuitatea conceptului de-a lungul timpului, considerându-l un „*topos antic*: « L'antique *topos* de l'*homo viator*, chargé d'allégories correspondants poétiquement et moralement aux mille et une épreuves du pèlerin de l'existence en quête de vérité, de sagesse et de sérénité, on peut le retrouver aussi bien dans l'*Odyssée* d'Homère que dans l'Énéïde de Virgile, dans la *Divine Comédie* de dante que dans le *Songe de Poliphile* de Colonna […]. » (Margolin 1987, 16). În cartea sa dedicată călătorilor umaniști europeni *Homo viator. Itineraries of Exile, Displacement and Writing in Renaissance Europe,* în care se dedică analizei legăturii dintre călătorie și scriitură, Georges Hugo Tucker consideră că, diferitele ipostaze ale călătoriei (reală, simbolică, literară) sunt subsumabile acestei noțiuni comune: "Indeed, both these possibilities can be seen to meet in the commonplace notion, both (geo-)physical and metaphysical, of *homo viator*." (Tucker 2003, 4).

Deși pare îndreptățit a fi legat în mod direct de literatură, conceptul are o vocație larg culturală, așa cum își propune să ilustreze tematica unei conferințe recente (2015) de imagologie intitulate *Homo viator*[3], în a cărei prelegere plenară Mihaela Albu prezintă noțiunea în discuție drept *un topos cultural/literar*. Tot aici, François Bréda, identificând *homo viator* drept un topos medieval, emblematic până la sfârșitul secolului al XV-lea, îl consideră o „paradigmă ontologică" în concepția filosofică a existențialistului creștin francez Gabriel Marcel, autorul cărții *Homo viator. Prolegomene la o metafizică a speranței* (1944): „Emblemă imagistică și iconografică a Pelerinului și a Penitentului creștin, având o largă răspândire în lumea occidentală până la sfârșitul secolului al XV-lea, toposul medieval *Homo Viator* (Omul Călător) este un concept central în gândirea lui Gabriel Marcel [...] (Bréda 2015, 107). În mod similar, gândirea lui Mihai Șora îi apare ca „o filosofie a lui *Homo viator*" lui Ioan Lascu, într-o recenzie pe marginea cărții lui Leonid, dedicate filosofului român. Sociologul Ilie Bădescu, afirmă în *Noopolitica* (Bădescu 2011, 376) că autori medievali precum Grigorie Cel Mare, Sf. Anselm de Canterbury, Evagrie Ponticul și Sf. Macarie își concentrează concepția antropologică de-a lungul axului *homo viator – homo repensus*. Recunoaștem aici formularea istoricului Jacques Le Goff, coordonatorul volumului *Omul medieval*: „Din antropologia creștină s-au ivit două concepții asupra omului, care, de-a lungul Evului mediu, au avut tendința de a se amplifica până la o adevărată definiție a omului." (s.ns.), prima fiind „cea a omului călător, *homo viator* […]" (Le Goff 1999, 10). Pe blogul său numit *Homo viator*, Dan Jesse, profesor de teologie filosofică (2011) afirmă: „Humanity is on the way, always moving towards something. At least, we should be. The classic theological concept for this is Homo Viator, or Man on the Way. For life is a journey, an adventure that we are always a part of. We do not choose

[3] Este vorba despre Conferința Internațională de Imagologie „Homo viator", organizată de Universitatea Sapientia din Miercurea Ciuc în 24-25 aprilie 2015, în al cărei volum am publicat articolul *Homo viator. Regressus ad originem* (Sandu 2015). Am reluat, selectiv și sintetic, o parte din articol, pentru a prezenta aici prima etapă de existență a sintagmei *homo viator*, cea antică, care se rezumă la derivatul *viator*.

BDD-A31326
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:34 UTC)

to be on the way, it is our existential situation. We are not at home, we are on the way home." (Jesse 2011). Conceptualizarea atrage după sine ignorarea caracterului motivat al derivatului *viator* și sensul etimonului *via*, indicând calea terestră, în relație cu sensul verbului *veho*. Astfel, deși foarte atentă la explicarea diferențelor dintre *a călători* și *a rătăci*, *a hoinări* din limba greacă, Silvia Montiglio, legând rătăcirea (*wandering*) de condiția noastră umană, preferă să ignore etimologia latină și consideră, spre exemplu, că Odiseus este un *homo viator* emblematic: „Both the Stoics and the Neoplatonics chose Odysseus as their model for the *homo viator*. This choice, in itself of course does not mean that Homer's Odysseus is a *homo viator*. Nor does Homer conceptualize any such notion. He does not even describe mortal life as a journey, as tragic poets and Plato do. But his presentation of Odysseus – and, more generally, of wandering and wanderers – suggests that later philosophers were justified indeed in referring back to the wanderer of the Odyssey as their exemplar of of the traveler tossed about in his mortal life." (Montiglio 2005, 43-44).

Tratând conceptul în sens larg „culturologic", Tatiana Ciocoiu, deși consideră *Homo viator „o dimensiune fundamentală a spiritualității occidentale*" (titlul studiului său din 2013), declară decesul său din cultura occidentală contemporană. Nemaiavând nimic de a face cu emblematicii călători ai epocilor apuse şi călătoriilor lor pline de semnificații, « instalat comod în cea mai bună dintre lumile posibile, omul postindustrial şi, implicit, „postcreştin" îşi revendică dreptul de a nu mai avea o gândire mitic-revelatorie, punând astfel capăt, imperativ şi categoric, oricărei curiozităţi cognitive ce ar depăşi sfera productivităţii, a puterii de cumpărare şi a gratificării personale.", relevantă în acest sens fiind analiza romanului lui Michel Houllebecq, sugestiv intitulat *Harta și teritoriul*, în care Franţa este o « înscenare grotescă a turismului industrial: încadrată strict în brand-ul „artei de a trăi", această ţară le oferă gurmanzilor brânzeturi şi mezeluri regionale, hedoniştilor – parfumuri şi câmpuri de levănţică, erotomanilor – imaginea fantasmatică a parizienei cu trăsături slave sau nord-africane, iar tuturor celorlalţi clienţi ideali, adică dispuşi să-şi lase economiile în schimbul unor „amintiri frumoase care îi vor ajuta să (…) depăşească crizele de cuplu", – „un mozaic de locaţii superbe", de „case dichisite, ornamentate, construite cu un respect maniacal pentru tradiţie", din care nu lipsesc nici convingerile ecologice şi dragostea pentru artizanat, dar nici „staţiile pentru laptop cu ecran de 21 de inchi, prize conforme cu normele europene și americane, pliantele cu instrucţiuni pentru conectarea la reţeaua de satelit."» (Ciocoiu 2016, 75).

Tot cu referire strictă la realitățile contemporane, dar dintr-o perspectivă sociologică, Anna Kristeva conchide: "Homo viator is a contradictory figure woven from globalization, identity politics and quests, democratic practices, imagination, poetics and utopia. On one side, Homo viator is a product of the neoliberal vision about globalization, and a huge industry – of goods, images, and symbols – is mobilized for its formation. On another side, Homo viator is an expression of identity quests, of a striving for challenges, discoveries, dialogue. On a third side, Homo viator is a realization of the democratic aspirations to openness and freedom. Homo viator also captivates with the utopia of a social and political world where the central actor is the individual with a will and capacity to be the author of his or her existential, professional, mobile projects".

Din doar cele câteva exemple selectate, observăm circumscrierea sintagmei științelor socio-umane: lingvistică, literatură, istorie, sociologie, filosofie, teologie

BDD-A31326
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:34 UTC)

creștină, de la Omul antic la cel postindustrial. Multe dintre studiile selectate sunt de dată recentă, fapt ce atestă viabilitatea conceptului în zilele noastre.

Scopul prezentului articol este de a evidenția capacitatea limbii latine de zămisli concepte universale, prin vocația sa pontificală (în sens etimologic) neștirbită până în zilele noastre, concepte precum *condicio humana* sau *homo viator* durând căi și punți între veacuri, mentalități și discipline ce năzuiesc la definirea Omului. Pentru aceasta voi puncta evoluția semanticii lui *viator* în diferite etape, cariera lui modestă în perioada clasică, anvergura luată în perioada creștină timpurie și medievală prin amprentarea sa cu sens moral-religios, până în perioada neo-latinei când apare sintagma *homo viator* ce va deschide calea conceptualizării filosofice a acestei creații lexicale latinești.

În perioada precreștină *viator* este un derivat tardiv față de *via*, folosit în latina clasică, dar fără a se bucura de o frecvenţă foarte mare: 130 de ocurenţe totalizate în antichitate, faţă de peste 2500 de apariţii ale lui *via* atestat începând cu Naevius, Ennius, Accius, Pacuvius etc.[4]. În textele literare, *viator* nu apare atestat înainte de Catullus (84-54 *a*. *Chr*.), fapt concordant cu atestările epigrafice. Astfel, pe *viator* îl găsim menționat frecvent în Legea Cornelia despre cei douăzeci de chestori (*Lex Cornelia de XX quaestoribus*) din 81 *a*. *Chr*., gravată pe o tablă de bronz găsită la Roma în secolul al XVI-lea. La Plautus nu îl întâlnim pe *viator*, pentru noțiuni relativ similare comediograful întrebuințând lexeme precum *peregrinus*, *hospes*, *adveniens* sau diferite combinații: *advenientes hospites*, *hominem peregrinum atque advenam*; *te advenientem peregre* etc., care vor persista până la apariția derivatului *nomen agentis* al lui *via*. În *Mostellaria* (2, 3, 496), bunăoară, un personaj se identifică astfel: „Ego transmarinus *hospes* sum Diapontius". Concordanța cu situația epigrafică se confirmă din nou, în cele mai vechi inscripții funerare păstrate, nu apare *viator*, ci apelativul *hospes*. Spre pildă, pe o piatră funerară găsită la Roma pe via Appia, datată c. 140 *a*. *Chr*., citim *Hoc est factum monumentum/ Ma{a}rco Ca<e=I>cilio/hospes gratum est quom apud/ meas restitistei se{e}des/bene rem geras et valeas/dormias sine <c=Q>ura.* („Acest mormânt i-a fost făcut lui Marcus Cecilius. Oaspete, îți mulțumesc că ai zăbovit la locul meu de veci. Să-ți meargă bine și să fii sănătos. Dormi fără grijă.") (CIL06).[5] Deşi nu foarte frecvent, derivatul *viator* apare totuşi în majoritatea autorilor latini clasici atât în proză, cât și în poezie. În secolele următoare îl regăsim, deşi nu foarte frecvent (1-3 apariţii/autor), la foarte mulţi scriitori, poeţi sau prozatori: Valerius Maximus, Seneca, Phaedrus, Petronius, Silius Italicus, P. Statius, Iuvenal, Tacit, până la Festus, Florus, Donatus, Claudianus şi Ausonius. O frecvenţă mai mare (8-10) se constată la Martialis, Plinius Maior, Suetonius și Apuleius.

Nici polisemia cuvântului *viator* nu este remarcabilă. În atestările din latină, se disting doar două sensuri, dintre care unul, sensul de bază, este general, acoperit semantic de echivalentele românești, la rândul lor derivate de la substantive desemnând calea de comunicație, *călător* și *drumeț*: *quid viatori de summa pauperie latrones auferre possunt?* „Ce pot să-i ia tâlharii unui călător de o sărăcie lucie?" (Apul., *Meth*., I, 15). Aceeași idee apare într-o satiră de Juvenal: în timp ce călătorul bogat tremură ca frunză pe timp de noapte, *cantabit vacuus coram latrone viator* – „drumeţul lefter

[4] Statistica ocurenţelor a fost realizată pe baza CD-ROM-ului BTL-1.

[5] Diverse informații despre inscripțiile sepulcrale romane și legătura lor cu arheologia, limba și religia, vezi în Kenrick 2012.

BDD-A31326
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:34 UTC)

va cânta dând față cu tâlharul" (Juv., *Sat. X*, 22). Vecinătatea lexicală *latro* („tâlhar") – *viator* abundă în scrierile latinești, ținând de realitățile vremurilor. Celsus ne informează că trupurile sfârtecate reprezentau un material de studiu anatomic în antichitate, sursele fiind gladiatorii, soldații sau călătorii. La Cicero, vecinătatea și relația *latro–viator* apare într-o formă inedită, inversată, într-o aserțiune referitoare la faptul că soarta unei lupte nu este mereu de partea celui mai puternic: *Cur igitur victus est? Quia non semper viator a latrone, nonnumquam etiam latro a viatore occiditur.* „Așadar de ce a fost învins? Pentru că nu întotdeauna călătorul este ucis de către bandit, ba chiar și un bandit este ucis de un drumeț" (Cic., *Pro Mil*., 55). Contextual, *viator* capătă în unele fragmente o nuanță pe care limba română o redă mai exact cu un alt *nomen agentis*, substantivul „trecător": *nisi ploratu questuque femineo conclamatum viatorum praesidium accurrisset* „dacă nu ar fi sărit în ajutor o mână de trecători la plânsul și strigătul de ajutor al femeii" (Apul., *Meth*., 7, 21).

În poezie, *viator* este permanent folosit cu sensul său de bază, general. O trecere în revistă a prezențelor sale în poezia latină evidențiază calitatea lexemului de a fi exploatat artistic și încadrarea sa în recuzita imagistică literară romană. În prima sa atestare, la Catullus, prezența lui *viator* este justificată stilistic nu prin tema poeziei, imaginea vizual-dinamică a cursului unei ape ce se prăvale dinspre munte desfătând călătorul asudat într-o vară toridă servind ca termen al unei comparații extinse cu scopul de a reliefa imensele binefaceri ale iubirii fratelui pierdut. Vicisitudinile pe care drumețul le întâmpină în calea sa reprezintă un motiv recurent în lirica universală a tuturor timpurilor, imaginea călătorului însetat, simbol viu al privațiunii, apărând și în lirica erotică ovidiană (Ov., *Am*., I.13). O altă piesă, din același ciclu, *Amores* („Iubiri"), evidențiază un alt neajuns inerent condiției călătorului: oboseala. Poezia începe cu motivul dojenirii Aurorei (amintindu-ne de celebra scenă shakesperiană din Romeo și Julieta), care, prin sosirea sa, provoacă multe neajunsuri: îndrăgostiții trebuie să se despartă, navigatorul nu se mai poate orienta după stele, călătorul, deși obosit, trebuie să își reia drumul etc. Sau, dimpotrivă, la sosirea zorilor, călătorul care a fost nevoit să meargă întreaga noapte, își poate stinge făclia. (Ov., *Fas*., IV. 165). Într-o altă comparație, focul iubirii resimțit de Phoebus pentru Daphne este asemuit cu cel provocat de un călător neglijent, de la a cărui făclie se aprind paiele de pe câmp: *ut facibus saepes ardent, quas forte viator / vel nimis admovit vel iam sub luce reliquit,/ sic deus in flammas abiit, sic pectore toto/ uritur et sterilem sperando nutrit amorem.* (Ov., *Meth*., I. 490). O altă ipostază în registru negativ se referă la pericolele incumbate de călătorie, valorificată artistic în imaginea, extrem de dinamică, surprinzând gestul drumețului de a-și retrage cu maximă iuțeală piciorul în chiar momentul în care era gata să calce pe un șarpe. Imaginea este exploatată de asemenea prin intermediul comparației pentru a exprima sugestiv pericolul iminent și amestecul de senzații stârnit de acesta: surpriza, oroarea, groaza, repulsia, într-un episod inspirat din legendele romane în care faunul îndrăgostit de Omfala, nu știe că cea cu care dorește să se însoțească într-o peșteră întunecoasă și-a schimbat hainele cu vânjosul Hercule: *attonitusque metu rediit, ut saepe viator / turbatum viso rettulit angue pedem* „de teamă se-ntoarce ca trăsnit, precum adesea un drumeț/ văzând un șarpe își trage înapoi piciorul șovăielnic" (Ov., *Fas*., II, 337). Șovăiala, incertitudinea este sentimentul evidențiat de o altă comparație, având ca termen imaginea călătorului ajuns la răspântie, nesigur în privința drumului

BDD-A31326
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:34 UTC)

drept. Astfel, imaginii călătorului i se asociază sensul figurat, foarte exploatat în literatură, morală și religie, al noțiunii de „drum", acela al drumului drept, bun, corect, implicând asumarea riscurilor alegerii: *ut stat et incertus qua sit sibi nescit eundum,/ cum videt ex omni parte, viator, iter* „precum stă călătorul nesigur neștiind încotro să apuce, când vede că drumul se deschide în mai multe" (Ov., *Fas*., V, 3). Tot în regim comparativ este valorificată bogata imagistică a călătorului și în poezia epică, prin două comparații extinse, după modelul homeric, în epopeea vergiliană. În cartea a V-a lexemul *viator* apare într-o sugestivă imagine a unui șarpe călcat de roata carului sau strivit de bolovanul unui drumeț. Zdrobit, șarpele se retrage, oferind un spectacol jalnic. Termenul comparat cu zbaterea agonică a târâtoarei este însă nava lui Sergestus, În cartea a X-a, prin comparație se asociază tot două planuri aparent fără legătură unul cu celălalt: o ploaie de vară neașteptată care trimite către un adăpost improvizat plugarul sau drumețul până la încetarea aversei și o scenă din toiul luptei în care protagonistul Aenea se adăpostește sub scut de ploaia de sulițe dușmane. Și aici condiția călătorului la cheremul intemperiilor este marcată negativ.

Augmentarea impactului mesajului prin apelul la comparația cu o imagine a călătorului ne relevă importanța acestui motiv în imaginarul colectiv roman, pregnanța figurii valorificând estetic un potențial al semnificației unor realii rezonante cu etnostilul roman. Astfel, folosirea în imagistica în registru comparativ evidențiază forme incipiente ale capacității realității desemnate de lexemul *viator* de a se institui ca motiv literar, magistral exploatat în romane ale călătoriei precum *Satyriconul* lui Petronius și *Metamorfozele* lui Apuleius. Astfel, poezia latină vehiculează imagini sugestive legate aproape exclusiv de condiția precară a călătorului provenind din inconvenientele de tot felul ale călătoriei, imagini bazate pe observația acută a realității și pe capacitatea de surprindere a detaliului semnificativ, în acord cu pragmatismul ce caracterizează felul de a fi specific romanilor.

Un număr însemnat de ocurențe ale cuvântului *viator* actualizează celălalt sens, desemnând o realitate istorico-sociale specifică statului roman. Astfel, termenul specializat *viator* desemnează o persoană cu atribuții specifice în administrația romană, în principal, cum sugerează etimologia, cea de mesager, curier, acesta apărând doar în proză, în scrieri istorice, discursuri și corespondență, mai ales în opera lui Titus Livius sau Cicero[6] (Smith 1875, 1195-1196). Deși dicționarele (LEWIS/SHORT, GUȚU) înregistrează acest sens ca unul secundar, derivat din cel general, prin restrângere de sens, este foarte plauzibil ca lucrurile să fi stat invers, sensul de călător, derivând în timp, prin lărgire semantică, din cel specializat, administrativ. Un argument general îl reprezintă faptul că termenii militari, juridici și administrativi, foarte prezenți în realitatea romană, pot suferi ulterior, prin uz, extrapolări, devenind noțiuni mai generale. Concret, în privința lui *viator*, observăm că atestarea sa cea mai veche este ca termen specializat, în *Lex Cornelia de XX quaestoribus*, urmată la doar câteva decenii, de atestarea cu sens general de „călător" la Catullus.

În concluzie, în perioada antichității romane, derivatul *viator* nu se remarcă prin nimic spectaculos, dospindu-și latențele conceptuale până la momentul valorificării sale de către literatura patristică.

[6] Vezi în acest sens lămuritoarele articole referitoare la *viator* în Smith 1875, p. 1195-1196.

BDD-A31326
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:34 UTC)

Bibliografie

Albu, Mihaela. 2015. Homo viator – *un topos cultural/literar*, in Vilma Irén Mihály, Zsuzsa Tapodi (ed.), *Călătorul şi călătoria. Studii de contactologie culturală*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", p 9-28.

Bădescu, Ilie. 2011. *Noopolitica*. București: Mica Valahie.

Bréda, François. 2015. *Homo Viator ca paradigmă ontologică în concepția filosofică a lui Gabriel Marcel: drumul dramatic al omului călător în teatrul ființei*, in Vilma Irén Mihály, Zsuzsa Tapodi (ed.), *Călătorul şi călătoria. Studii de contactologie culturală*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", p.107-114.

BTL-1.1999. *Bibliotheca Teubneriana Latina*, curante CETEDOC. Universitas Catholica

Lovaniensis. Lovanii Novi: K. G. Saur - Brepols Publishers [CD.ROM].

Carmignani, Paul. LE DÉVOILEMENT DE LA VOIE. P. Amiot - H. Guillaume - P. Carmignani. DÉCLINAISONS DE LA VOIE : AVOIEMENT, DÉVOIEMENT, FOURVOIEMENT, Presses Universitaires de Perpignan, pp.9-13, 2006, Collection "ETUDES", 2-914518-84-6.

Ciocoiu, Tatiana. 2015. *Homo viator – o dimensiune fundamentală a spiritualității occidentale*, în „Studia Universitatis Moldaviae" (Seria Științe Umanistice), Nr. 10(90), p. 69-76.

GUȚU=Guțu, G. 1983. *Dicționar latin-român*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Jesse, Dan. 2011. *Homo viator* in http://lentenhope.blogspot.com/2011/03/homo-viator.html

Kenrick, John. 2012. *Roman Sepulchral Inscriptions. Their Relation to Archæology, Language, and Religion*. London: Woodfall and Kinder.

Kristeva, Anna. 2016. *Homo viator: Identities, Imaginaries, Poetics*,

https://annakrasteva.wordpress.com/2016/02/29/homo-viator-identities-imaginaries-poetics/.

Lascu, Ioan. 2009. *Despre filosofia lui homo viator*, în „Ramuri", nr. 12, 2009,

http://www.revistaramuri.ro/index.php?id=959&editie=41&autor=de%20Ioan%20Lascu.

Le Goff, Jacques (coord.). 1999. *Omul medieval*. Traducere de Ingrid Ilinca și Dragoș Cojocaru. Postafață de Alexandru-Florin Platon. Iași: Polirom.

LEWIS/SHORT=Lewis, Ch. T., Short, Ch.. 1879. *A Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.

Luigi, Romeo.1979. *Ecce homo! A Lexicon of Man*. Amsterdam: John Benjamins B.V.

Marcel, Gabriel. 2010. Homo Viator: Introduction to the Metaphysic of Hope. Translated by Emma Craufurd and Paul Seaton. South Bend: St. Augustine's Press.

Margolin, J.-C., "Voyager à la Renaissance", in J. Céard and J.-C. Margolin (eds). *Voyager à la Renaissance:Actes du colloque de Tours 30 juin -13 juillet 1983. Centre d'* Études *Supérieures de la Renaissance*. Paris: Éditions Maisonneuve et Larose, 1987: pp. 9-34.

Montiglio, Silvia. 2005. *Wandering in Ancient Greek Culture*, Chicago: University of Chicago Press.

Sandu, Elena. 2015. *Homo viator. Regressus ad originem*, in Vilma Irén Mihály, Zsuzsa Tapodi (ed.), *Călătorul şi călătoria. Studii de contactologie culturală*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", p.147-160.

Smith, W. 1875. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London: John Murray.

Teleoacă, Dana-Luminița. 2009. *Despre o structură latină foarte productivă în limbile romanice actuale: „homo +adjectiv"*, in Luminița Botoșineanu, Elena Dănilă, Cecilia Holban, Ofelia Ichim (ed.), *Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară şi etnofolclorică românească şi contextul european*. Iași: Alfa, p. 341-351.

Tucker, George Hugo. 2003. *Homo viator: Itineraries of Exile, Displacement and Writing in Renaissance Europe*. Travaux d'Humanisme et Renaissance, n° 376. Genève: Droz, 2003.

BDD-A31326
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:34 UTC)